

EN HISTORISK KONGRESSGLIMT

AV KLAS LITHNER

Under årens lopp har det hållits en mängd kongresser av intresse för kriminologin, och det har givetvis förekommit ett otal referat därifrån, i officiella kongresshandlingar, dagstidningar, facktidsskrifter och rapporter från deltagare. Nyligen stötte jag på ett sådant referat, som gav en ovanligt intim och personlig bild från ett studiebesök, ingående i en kongress av kriminologiskt intresse, och ett möte mellan två av kriminologins och kriminalteknikens föregångsmän. Uppslaget til fyndet kom på ett oväntat ställe. Det var nämligen en artikel av lärdomshistorikern docent Gunnar Broberg, Uppsala, om synen på lapparna utomlands, vari upplystes, att den berömda franske signalementsspecialisten och kriminalteknikern Alphonse Bertillon intresserat sig för lapskranologi.¹⁾ Detta ledde mig till en artikel av professor Gustaf Retzius i Nytt Juridiskt Arkiv avd. II, som vid denna tid även innehöll enskildas bidrag.²⁾ Artikeln var i sin tur hämtad från den medicinska tidskriften Hygiea.³⁾ Retzius (1842-1919) var professor i anatomi vid Karolinska Institutet 1889-90, därefter privatforskare och mångsidigt verksam.⁴⁾ Retzius deltog som delegat för Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi i den andra internationella kongressen i kriminalantropologi, som hölls i Paris den 10-17/8 1889 i anslutning till världsutställningen där.⁵⁾ Retzius var mycket intresserad av jämförande kranologi och hade grävt upp ett stort antal skallar både i Lappland och andra delar av världen. Vid denna tid reflekterade man tydligen icke över gränsen mellan vetenskap och

¹⁾ Gunnar Broberg, Lappkaravaner på villovägar. Antropologin och synen på samerna fram mot sekelskiftet 1900. Lynchos 1981-1982 s. 55 och 84 not 82.

²⁾ Gustav Retzius, Alphonse Bertillons antropometriska metod att identifiera brottslingar. NJA II 1892 nr. 7.

³⁾ Retzius, samma titel. Hygiea, Festband 1889 nr. 10.

⁴⁾ Svenska män och kvinnor, del 6, 1949, s. 246-247 och Sveriges läkarhistoria, 4 följden, 4 delen, 1934, s. 175-179. Retzius var bl.a. sekreterare och skattmästare i den av hans svärmor Wilhelmina Hierta år 1877 grundade stiftelsen Lars Hiertas Minne, varifrån jag fick ett resestipendium för mitt första studiebesök i USA 1959-60. Därunder skrev jag i kursen »History of Criminology« vid University of Pennsylvania den uppsats som låg till grund för artikeln i not 5) nedan.

⁵⁾ Förhandlingarna ha publicerats som Actes du Deuxième Congrès International d'Anthropologie Criminelle. Biologie et Sociologie (Lyon 1890). Se även min artikel i denna tidskrift, De internationella kongresserna i kriminalantropologi, 1963:90-116, särskilt s. 94-98.

störande av griftefrid. Den ende andre nordiske deltagaren var polisläkaren Søren Hansen från Köpenhamn (1857-1946).⁶⁾ Enligt Retzius deltog även professor Asp från Helsingfors, men han återfinnes icke i deltagarförteckningen, varför jag icke efterforskat hans personalia.

I kongressprogrammet ingick den 16/8 på morgonen ett studiebesök vid den av Alphonse Bertillon ledda »Bureau du Service d'Identification«, som ingick i polisprefekturen i Paris.⁷⁾ Bertillon (1853-1914) var son till den berömda demografen professor Adolphe Bertillon och blev efter misslyckanden på olika banor 1879 kontorist vid polisprefekturen i Paris, där han 1881 uppfann sitt berömda signalementssystem, Bertillonage eller portrait parlé. Sedan den första identifieringen med hjälp därav skett 1883, blev han 1888 chef för den nyupprättade ovannämnda avdelningen. Någon gång mellan 1889 och 1893 blev han också hedersdoktor vid universitetet i Paris. Efterhand övergick han alltmera till kriminaltekniken och försökte sig också i Dreyfusprocessen med mindre lyckat resultat som skriftexpert.⁸⁾

Retzius, som besökt Bertillons byrå flera gånger ytterligare, redogör i de båda artiklarna dels för hans system och skildrar dels livligt och åskådligt Bertillon själv enligt följande citat:

»På ett antal å golfvet i halvcirkelrader anordnade stolar hafva för tillfället de inbjudna medlemmarne af den kriminalantropologiska kongressen tagit plats. Bland dem ser man professorerna Lombroso från Turin, Ferri från Rom, Romiti från Pisa, Asp från Helsingfors, samt i första ledet den gamle kraftfulle mannen med det hvita håret och skägget, i hvilken man igenkänner Moleschotts bekanta drag o.s.v. Äfven ett par damer äro närvarande.

Dörren öppnas och in träder en lång och smärt man, hvars vackra hufvud och fint bildade ansigte med det tillspetsade skägget, de nobelt formade ögonbrynen och det täta håret genom sin svarta färg angifva, att han svårligen kan vara öfver 35 år, sannolikt derunder. Det hvilar ett drag av allvar, nästan af melankoli öfver detta vackra ansigte och öfver hela mannens väsen, någonting af trötthet, kanske på grund af andlig öfveranstängning, kanske ock en följd af den sorgliga verksamhet, hvaråt han egnat sitt lif, åt studiet af brottslingar. Ty mannen är Alphonse Bertillon.

Han helsar artigt, men liksom reserveradt, och börjar derefter att skildra sin metod och dess tillämpning.⁹⁾

⁶⁾Søren Hansen: Om anthropometriska signalementer, Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen, 1889:129-159, där han bl.a. föreslår ett gemensamt nordiskt register.

⁷⁾Se John T. F. Rhodes, Alphonse Bertillon Father of Scientific Detection (London 1956), Suzanne Bertillon, Vie d'Alphonse Bertillon Inventeur de l'Anthropometrie (Paris 1941, 2 uppl.) och Johan Asplund, Bertillon & Holmes (Göteborg 1976).

⁸⁾not 3 s. 7.

⁹⁾not 3 s. 17-19.

Vidare skildrar han hur Bertillon demonstrerade tillämpningen av sitt system i ett konkret fall på en anhållen, där han tog hjälp av Lombroso för att finna denne i registret enligt följande citat:

»Derefter förevisade Bertillon för kongressens medlemmar mätningens metodens tillämpning på ett af sina biträden samt lät till slut införa en arresterad individ, sedan han dessförinnan anhållit, att de församlade icke skulle yttra några sårande anmärkningar eller dylikt i arrestantens närvaro. Denne, som hade ett obehagligt utseende och var en medelålders starkt bygd man med svarta mustascher, svart hår, buskiga ögonbryn, som skuggade de mörka, trotsigt blickande ögonen, hade blivit fängslad för inbrott i Paris.

»Hvad är ert namn«? frågade Bertillon.

»Rene«, svarede den arresterade.

»Ert förnamn«?

»François Villain«.

»Hvad är ni född«?

»På Cuba«.

»Har ni varit arresterad eller straffad förut«?

»Aldrig«.

»Har ni blifvit mätt och fotograferad här förut«?

»Nej«.

»Mät honom«, sade Bertillon till sitt biträde.

Detta skedde nu, utan motstånd från arrestantens sida inför den församlade kongressen.

Hufvudets mått, långfingern, foten, kroppslängden, öfverkroppen, underarmen, armomfånget mättes. Iris' färg bestämdes. Allt antecknades å ett kort.

»Var nu god och sök reda på den här mannens kort och porträtt bland dessa 60,000 fotografiporträtt«, sade Bertillon vändande sig till italienaren professor Lombroso.

»Jag känner icke igen mannen«, tillade han noga fixerande honom, »men hans utseende ger mig«, yttrade han sakta till oss, »anledning antaga, att alla hans uppgifter äro osanna, hans namn falskt och att han varit förr i beröring med polismakten«.

Lombroso började nu, under ledning af Bertillon, att leta i lådorna. Inom en minut hade man utvalt den låda, som närmast stämde med hans mått. Den innehöll ett hundratal kort med fotografiporträtt uppå. Inom ytterligare ett par sekunder upptog Bertillon derur ett kort, en »fiche«, och upplyfte det så att hela församlingen såg det, utom den arresterade.

Man häpnade. Det var »François Villain René« porträtt lifslevande, men – det var ett helt annat namn, annat födelseår, annan födelseort och angaf, att han äfven förra gången, förra året, varit arresterad för inbrottstöld i Paris.

»Är ert namn verkligen François Villain René«? frågade Bertillon än en gång.

»Ja«, svarade arrestanten.

»Är ni verkligen född på Cuba«?

»Ja«, svarade han.

»Har ni aldrig varit arresterad eller straffad förut«? frågade Bertillon, »och aldrig mätt och fotograferad här«?

»Aldrig«, svarade han.

»Låt oss se närmare på detta korts anteckningar«, sade Bertillon till församlingen. »Alla måtten stämma med dem som tagits i dag, och det på millimetern. Men här finnas på det gamla kortet upptagna anteckningar om ärr och tatueringar.

Låt se!

Ett ärr å örat.

Här är det!

Ett centimeterlångt ärr å venstra pekfingrets tredje falang gående snedt uppifrån nedåt.

Här är det!

En tatuerad upp- och nedvänd blå pensé å högra handens dorsalsida.

Här är den!

Ett tatuerad blått hjerta å venstra öfverarmens insida.

Här är det.

Göres mera vitne behof«?

Kongressens medlemmar hade följt denna ransakning med spändaste uppmärksamhet och man läste i allas blickar en med förvåning blandad beundran öfver den säkerhet och snabbhet, med hvilken Bertillon tog reda på arrestanten. Ingen möjlighet till tvekan kunde återstå. Äfven den mest skeptiske var till fulllo öfvertygad.

Nu först vände Bertillon fotografiporträttet mot arrestanten.

»Käns ni vid det här«? frågade han.

Häpen och upprörd svarade denne »nej, det gör jag icke, det är icke jag, det är någon annan, jag ser icke ut så der. Det är icke jag, nej, tusen gånger nej«.

Utän att yttra något härom, gaf Bertillon en vink om att utföra arrestanten ur rummet. Denne aflägsnade sig åtföljd af tvänne soldater, som under hela tiden på något afstånd hållit vakt i rummet. Sedan han gått ut, yttrade Bertillon:

»Jag ingår aldrig i någon dispyt med dem, då de förneka sitt porträtt, sitt rätta namn, sin föregående mätning. Jag plägar t.o.m. icke visa dem porträttet, och tillkännagifva för dem upptäckten, utan insänder endast oförtöfvadt rapporten till domstolen, som sedan eger att få arrestanten till erkännande af sitt rätta namn m.m.«

I anslutningen därtill upplyste Bertillon, att de internationella ficktjuvarna försvunnit från Paris, sedan detta system införts vid polisen där.¹⁰⁾ Dessutom lämnade han enligt Retzius två mera kuriösa upplysningar, nämligen dels att stora brottslingar ofta lida av binnikemask, dels att juvelerarna i Palais-Royal-kvarteret i Paris brukade ha små hundar i sina affärer, som omedelbart började skälla när juveltjuvar kommo in i affären. De kände nämligen omedelbart

¹⁰⁾ se not 5 s. 324-5.

lukten av deras otvättade fötter och smutsiga strumpor, alltså en tidig föregångare till tryffel-, narkotika-, bomb- och lavinhundar. Bland de ämnen som förelagts kongressen men icke blevo föremål för en i kongresshandlingarna tryckt rapport märks (deuxième série nr. XVIII) M. Alphonse Bertillon, Du signalement anthropometrique et descriptif chez les sujets de quinze à vingt ans.¹¹⁾ I anslutning till den samtida världsutställningen fanns också en kriminalantropologisk utställning, där Bertillon deltog med »Tableaux, figures, photographies et brochures, relatifs à l'anthropometrie à l'identification des criminels«.¹²⁾ Retzius deltog icke i kongressens diskussioner men invaldes i den permanenta internationella organisationskommittén för nästa kongress i Bryssel 1892.¹³⁾ Trots att kongressens president var den franske senatoren dr. Theophile Roussel, var dess dominerande personlighet, liksom vid de andra kongresserna i samma organisation, Cesare Lombroso, professor i Turin och grundare av kriminalantropologin och den »italienska positiva skolan«.¹⁴⁾

Med sitt utförliga referat i de båda tidskrifterna hoppades Retzius kunna väcka intresse för metodens införande i Sverige. Detta skedde dock först 1906, genom att Stockholmspolisens signalementskontor inrättades. Redan 1893 hade man dock gjort en anspråkslös början genom att en detektivkonstapel beordrats att närvara då häktade personer badades för att iakttaga eventuella kännetecken och tatueringar.¹⁵⁾ Det kan slutligen tilläggas, att Bertillon blev riddare av Vasaorden den 14/7 1893 som den första av hans många utmärkelser.¹⁶⁾

Som en kuriositet kan tilläggas, att professor Retzius under sin vistelse i Paris även deltog i en internationell kongress rörande hypnotism tillsammans med åtminstone två andra svenska läkare och ett stort antal deltagare från andra länder. Huvudfrågan vid kongressen gällde, om hypnotism fick användas som läkemetod eller endast som vetenskapligt experiment. Kongressen uttalade, att hypnotism ej borde få utövas av andra än läkare.¹⁷⁾

Adress: Länsåklagare, jur. dr.

Klas Lithner

Blåbärsv. 7, S-371 46 Karlskrona.

¹¹⁾ se not 5 s. 11.

¹²⁾ se not 5 s. 446.

¹³⁾ se not 5 s. 409.

¹⁴⁾ Se Marvin Wolfgang, Cesare Lombroso i Hermann Mannheim (Editor), *Pioneers in Criminology* (Montclair, N. J., Second Edition, 1972), s. 232-291, och Ludvig Wolff, *Cesare Lombroso och hans lifsgärning*, (Göteborg 1911).

¹⁵⁾ Se Alvar Zetterquist och Carl Olof Bernhardsson, *Kriminalchefen berättar*, del I (Stockholm 1957), s. 156.

¹⁶⁾ Se min artikel Bertillon, den okände svenskan och Vasaorden, *DAST* 1977:1;27.

¹⁷⁾ Se notis i *Helsövännen Tidskrift för allmän och enskild helsövärd* 1889 s. 266, och Franz Luttenberger, *Hypnotisörernas tid. Hypnotismen i svensk medicin 1880-1900*, *Lynchnos* 1983 s. 90-119.